

KISA KLASİKLER / 6

HERMAN MELVILLE
Kâtip Bartleby

ÇEVİRİ: KAYA GENÇ

♥ can
klasik

HERMAN MELVILLE

KÂTİP BARTLEBY

BİR WALL STREET HİKÂYESİ

Can Klasik

Kâtip Bartleby, Herman Melville

İngilizce aslından çeviren: Kaya Genç

Bartleby, The Scrivener: A Story of Wall-Street

İlk baskı tarihi: *Putnam's Magazine*, 1853

Bu çeviride kaynak alınan basım: Modern Library Classics, 2002

© 2019, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2019

5. basım: Eylül 2021, İstanbul

Bu kitabın 5. baskısı 2000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Ayça Sezen

Düzeltili: Aylin Samancı Elmasdağ

Dizgi: Bahar Kuru Yerek

Yönetmeni: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Proje asistanı: Seda Yüksel

Kapak illüstrasyonu: Ece Ağırtmış

Baskı ve cilt: Özkaracan Matbaacılık ve Ciltçilik San. ve Tic. Ltd. Şti.

Evren Mah. Gülbahar Cad. No: 62 Bağcılar / İstanbul

Sertifika No: 45469

ISBN 978-975-07-4053-4

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza, No: 9/25 Sarıyer/İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750740534

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

HERMAN MELVILLE

KÂTİP BARTLEBY

BİR WALL STREET HİKÂYESİ

ÖYKÜ

İngilizce aslından çeviren

Kaya Genç

♥can

HERMAN MELVILLE, 1819'da New York'ta doğdu. İhracatla uğraşan babası 1830'da iflas etti, iki sene sonra da öldü. Melville de amcasının çiftliğinde ve bir bankada çalıştıktan sonra, ağabeyinin yanında işe girdi. Ailenin başına geçen ağabeyi de tıpkı babası gibi iflas ettiğinde, Melville için yeni bir hayat başladı. *St. Lawrence* isimli gemide kamarotluk yaptı. 1838'de Lansingburgh Akademisi'nde mühendislik öğrenimi gördü. 1841'de *Acushnet* gemisiyle bir defa daha denizlere açıldı. On sekiz aylık bir yolculuğun sonunda gemi mürettebatıyla birlikte Marquesas Adaları'nda yerlilere tutsak düştü. Bu sırada yaşadıkları, insanın yeryüzündeki macerasının, tutkularının ve inançlarının anlamını ansiklopedik boyutlarda dramatize ettiği ve pek çoklarınınca Amerikan edebiyat tarihinin en mükemmel romanı kabul edilen *Moby Dick*'in düşünsel altyapısını oluşturdu. Önemli eserlerinden biri olan *Kâtip Bartleby* ilk kez 1853'te *Putnam's Monthly Magazine*'de yayımlandı. Melville 1891'de çok kısıtlı bir çevrenin tanıdığı adsız sansız bir yazar olarak öldü. 20. yüzyıla gelindiğinde keşfedilip klasik Amerikan romanının büyük isimlerinden biri olarak kabul gördü.

KAYA GENÇ, Bloomsbury Publishing'den çıkan üç kitabın yazarı: *The Lion and the Nightingale* (2019), *Under the Shadow* (2016) ve *An Istanbul Anthology* (2015). *Publishers Weekly*'nin "hem araştırmacı hem edebi gazeteciliği en iyi şekilde yansıtan büyüleyici ve bilgilendirici bir derleme" olarak nitelediği *Under the Shadow* için *The Economist* "rahatlatan

biçimde dengeli bir üsluba sahip” diyerek Genç’i “dinlenmesi gereken bir ses” olarak tanımladı. *The Atlantic*, Genç’in Struma faciası üzerine yazdığı makaleyi “2014’teki en iyi gazetecilik” çalışmaları arasında gösterdi. Yazıları *The New York Review of Books*, *The New York Times*, *The Nation*, *Paris Review*, *The Times Literary Supplement* ve *London Review of Books* dergilerinde yayımlandı. Royal Anthropological Institute dahil olmak üzere farklı yerlerde konuşmalar yaptı. İngiliz edebiyatı alanında doktorası olan Kaya Genç, *Art forum* ve *Art in America* için eleştiri yazıları yazıyor.

Efendim, bendeniz ihtiyar bir adamım. Őu son otuz senedir de, mesleğim münasebetiyle bugüne bugün kendileri hakkında pek az kimsenin bir Şey yazma zahmetine girdiği bir insan t¼r¼yle, Őu hukuki belgeleri kopya eden kiŐilerle, yani k¼tiplerle epeycene bir içli dıŐlı oldum. Gerak mesleki gerekse kiŐisel sebepler y¼z¼nden pek çok k¼tip tanımıŐımdır; canım istese Şimdi hemen neŐeli okurları g¼lmekten kırıp geçirecek, duygusal olanları ise h¼ng¼r h¼ng¼r ağlatacak envai çeşit hikaye anlatabilirim bu k¼tipler hakkında. Ama Bartleby'nin hayatından çıkma birkaç sahneyi aktarabilmek uğruna bu hikayelerin hepsine de boş veriyorum. Ç¼nk¼ efendim, bu Bartleby denilen adam, bendenizin hayatı boyunca g¼r¼p g¼rd¼đ¼ k¼tiplerin en tuhafıydı. İstesem hukuki belgeleri kopya etmeyi meslek edinen diğer k¼tiplerin hayat hikayelerini, nerede dođmuŐlar, nerede yetiŐmiŐler, yazarım, fakat s¼z konusu olan kimse Bartleby olduğu vakit, b¼yle bir Şey hiç m¼mk¼n değil efendim. Zannım odur ki, bu adamcağızın hayatını yazmak için elimizde doğru d¼zg¼n bir malzeme yoktur ve Şunu da s¼ylemeyi çok isterim: bu, yani bu adamcağızın hayatına dair elimizde herhangi bir belge bulunmayıŐı, edebiyatımız için b¼y¼k bir kayıptır. K¼tip Bartleby, kimseciklerin hakkında bir Şey

karalamadığı, tanımak için insanın şahsen görmüş olması lazım gelen biriydi; bu hikayenin sonunda sizlerle paylaşacağım ufak bir söylenti bir kenara bırakılırsa, Bartleby hakkında bendenizin bildikleri de, *gördüklerinden* ibaret tir sadece.

Sizlere, kendisiyle ilk tanıştığımızda bu kâtibin neye benzediğini anlatmaya başlamadan evvel, öncelikle kendi hakkımda, yanımda *çalıştırdıklarım* hakkında, işim hakkında, bürom hakkında ve nasıl bir çevrede yaşadığım hakkında birkaç laf etmem uygun düşecektir diye düşünmekteyim, çünkü hikayesini aktaracağım kişiyi la-yığıyla anlamak için bunları yapmam gerekmektedir.

İlk olarak: efendim, bendeniz ilkgençlik yıllarımdan bu yana kolay yolu, rahatlığı seçmenin en iyisi olduğunu düşünmüşümdür hep. Epey bir çalkantılı, hareketli, insanın sınırlarını geren bir meslek icra etmekle birlikte, bu tür şeyler benim huzurumu hiç kaçırmamıştır bugüne dek. Ben, asla jüri karşısında ter dökmeyen, seyircilerin alkışlayacağı konuşmalarla falan da hiç işi olmayan o hırssız avukatlardan biriyim: Güvenli sığınağımın huzurlu atmosferinde oturmuş, zengin müşterilerimin senetleriyle, ipotekleriyle ve de tapu belgeleriyle uğraşıp durmaktayım. Tanıyan herkes tarafından *güvenilir* bir kimse olarak bilinirim. Şiirsel heveslere hiç kapılmayan bir dosta, rahmetli John Jacob Astor'a¹ kalırsa, en önemli meziyetlerimden biri basiret, diğeri de yöntem sahibi biri oluşumdur. Caka satmak maksadıyla söylediğim sanılmasın bunları: tek isteğim, John Jacob Astor hâlâ hayattayken benim mesleğimi icra etmekte olduğumun kayıtlara geçmesi. John Jacob Astor ismini sürekli olarak

1. John Jacob Astor (1763-1848): Alman kökenli Amerikalı işadamı. Kürk ticareti ve emlakçılıkla servet kazanmıştır, yaşadığı dönemde New York'un en zengin işadamıydı. (Y.N.)

tekrarlamaya bayıldığımı da, evet efendim, kabul ediyorum; John Jacob Astor'un yusuvarlak, dairesel bir ismi var ve doğrusu insanın kulağına da çok saygıdeğer bir isimmiş gibi geliyor John Jacob Astor'unkisi. Rahmetli John Jacob Astor'un hakkımdaki düşündüklerine kayıtsız kalmadığımı da burada, laf arasında, sözlerime ekleyeyim.

Sizlere aktarmak niyetinde olduğum hikaye vuku bulmadan bir süre evvel, bendeniz işi başından aşkın bir vaziyette çalışıp durmaktaydı; şimdi lağvedilen New York Eyaleti Mühürdarlığı işi bana verilmişti, ben de öyle çok yorulmamakla birlikte güzel güzel paramı kazanmaya koyulmuştum. Efendim, bendeniz çok nadiren öfkelenen bir kimseyimdir; karşımdaki kimse bir hata yapsın yahut kötülük etsin, ben öyle hemencecik sinirlenmem; ancak bununla birlikte, yani nevre öyle çabuk dönmeyen bir kimse olarak, lütfen izin veriniz de burada biraz sert konuşayım ve şöyle söyleyeyim: yeni anayasanın buyrukları doğrultusunda¹ mühürdarlık işinin aniden ve zorbaca lağvedilişi iyi düşünülmeden verilmiş bir karar olarak değerlendirilmelidir. Bendeniz sırtını buradan gelecek kara dayamıştı ve bu lağvedilme hikayesi dolayısıyla da beklediğim para elime birkaç sene boyunca geçmişti yalnızca. Bunları da geçerken şöyle bir anlatıyorum size.

Bürom Wall Street'teki falanca numaralı binanın üst katında bulunmaktaydı. Büromun pencereleri binaya tepeden aşağı girmiş bir sütunun beyaz duvarına bakıyordu. Tekdüze ve de sıkıcı bir manzara olduğu söylenmişti bunun: manzara ressamlarının "hayat" dediği şeyden yoksun bir görüntüymüş. Böyle olsa dahi, büro-

1. 1846 yılında New York eyaleti yeni bir anayasayı kabul etmişti. (Ç.N.)

mun diğ er pencerelerinden görünen manzara bu tarif ettiğim görüntüye bir karşıtlık da sunmaktaydı. Bu pencereler, arada hiç engel de olmadan, gerek yapılışından bu yana aradan geçen yıllar gerekse bizim binanın ebedi gölgesi yüzünden kararmış, yüksek bir tuğ la duvara hakimdiler; yakını göremeyen kimselere kendini göstermezlik etmek istemediğ inden olsa gerek, bu duvarla aramızda üç metre ya var ya yoktu. Çevredeki başka başka binaların muazzam yükseklikleri yüzünden ve bir de benim büromun da ikinci katta olması dolayısıyla, bu tuğ la duvarla pencerem arasındaki boşluk dev bir sarnıcı getirmektedir aklı.

Bartleby'nin gelişinden hemen önceki dönemde yanımda iki kâtip çalıştırıyordum, bir de ayak işlerimi gör-sün diye akıllı, genç bir delikanlı vardı büromuzda. Bu kâtiplerden ilkinin adı Hindi, diğ erinkisi Kısaç'tı. Ayak işlerine bakan çocuğ un ismi ise Zencefilli Çörek'ti. Farkındayım efendim, bu isimlere telefon rehberinde pek sık rastlanmıyor. Zaten işin aslı şu ki, bunlar kâtiplerimin birbirlerine koydukları takma isimleriydi ve bu takma isimlerin çalışanlarımın kişiliklerini yansıttıkları düşünölmekteydi. Hindi'nin yaşı benimkine yakındı; bir başka deyiş le altmışlarının başındaydı. Bu adamın suratı sabahları kıpkırmızı olur, vakit öğleyi geçince yüzü, sanki adamcağ ız ağ zına kadar kömürle doluymuş çasına, çevresine ışıklar saçardı. Saat altı oluncaya dek ağır ağır gücünü kaybetmekle birlikte Hindi'nin suratı bu biçimde ışıldamaya devam ederdi; o vakitten sonra da güneşle birlikte batan, ertesi gün de benzer biçimde yeniden doğ up en tepeye yerleş ip ışıldayacak ve nihayetinde batacak olan o yüzün sahibini daha fazla görmezdim artık. Hayatım boyunca eşi benzeri bulunmayan pek çok olaya rast gelmiştir bendeniz ve bu tuhaf olaylardan biri de şudur: O kıpkırmızı, ışı l ışıl çehresi parlamaya başlar

başlamaz, Hindi'nin işine olan ilgisi de büsbütün azalıyordu. Bu Hindi aslında ne tembel bir herifti ne de çalışmaya düşman biri, tam tersine çalışkan bir kimseydi. Derdi şuydu belki: Hindi yerinde duramıyordu. Hararetliydi hep, telaşlıydı, başına buyruktu, yani yerinde duramıyordu bir türlü. Kalemimi mürekkep hokkasına daldırırken aklı her zaman başka yerlerdeydi. Kaleminden akan mürekkep hukuki belgelerimin üzerine damladığında, saat her seferinde öğlen on ikiyi geçmiş olurdu. Öğleden önce iş yapmayı reddetmekle kalmazdı yalnızca bu Hindi, aynı zamanda boş yere yaygara da çıkarırdı ve böyle anlarda, içinde adeta beş-on tane kömür aynı anda yanmaya başlamışçasına, Hindi'nin suratı ıslı ıslı olurdu yine. Sandalyesinin ayağından korkunç bir gıcırta yükselir; kutusunu düşürür ve yerdeki kalemlerini düzene sokmaya çalışırken korkunç bir sabırsızlığa kapılarak elindeki kalemleri parçalar ve öfkeyle yere fırlatırdı onları; ardından ayağa kalkar, kendisine hiç yakışmayan bir hareket yapar ve öne, masaya doğru iyice eğilip kalemleri kutuya yerleştirirdi. Onun gibi yaşlı bir adamı bu vaziyette görmek çok üzücüydü doğrusu. Tüm bu anlattıklarım karşı, benim için çok değerli biri olduğundan ve de saat on ikiye gelmeden evvel bu dünyanın en hızlı ve en güvenilir kişisi olarak eşi benzeri zor bulunur bir hızla binlerce işi nihayetinde erdiriverdiğinden, evet efendim, bu sebeplerden ötürü, arada sırada kendisiyle tartışmakla birlikte Hindi'nin tuhaflıklarını göz ardı etmeye razıydım ben. Kendisiyle tartışırken çok nazikçe yaptım bunu, çünkü bu Hindi denen adam sabahları dünyanın en kibar, en saygıdeğer adamıyken, öğleden sonraları hakimiyetini aniden yitiriveriyor, çevresindekilere olan tüm saygısını da, söylemesi ne kadar üzücü olsa da, evet efendim, çevresindekilere olan tüm saygısını da yitiriyordu. Hindi'nin şahsıma sunduğu hizmetlerden mem-

nun olduğum için ve de bu hizmetlerden mahrum kalmayı hiç mi hiç istememem dolayısıyla, fakat bir yandan da saat on ikiyi geçince bu kâtibin davranışlarında meydana gelen değişikliklerden de zerre hoşlanmadığımdan ve de barışçıl bir kişilik olarak kendisine bu konularda yapacağım uyarılar karşılığında çirkin cevaplar duymaya da niyetim hiç olmadığından, bir cumartesi günü, öğle saatlerinde (cumartesi hep daha beter olurdu kendisi) Hindi'ye çok kibar bir biçimde şöyle dedim: Madem yaşlanmıştı artık, belki de biraz daha az çalışması daha uygun olacaktı, yani kısaca, saat on ikiyi geçtiğinde bizim büroya gelmesine gerek yoktu, yemeğini yedikten sonra evine dönüp akşama dek keyif çatabilirdi. Ama hayır. Hindi ısrar etti: Öğleden sonra da çalışmak istiyordu. Odanın diğer ucunda, elinde uzun bir cetveli sallayarak gündüz vakti yaptıklarından faydalanıyorsam şayet, öğleden sonra nasıl faydasız biri haline dönüşebileceğini sor-du bana; bu esnada yüzü kıpkırmızı olmuştu.

“Müsaadenizle efendim,” dedi Hindi, “şunu söylemeyi isterim ki ben kendimi sizin sağ kolunuz olarak görmekteyim. Gündüzleri yaptığım tek iş çevreyi kolaçan etmek ve de askerlerimi dizmektir; vakit öğleyi geçtiğinde ise askerlerin başına geçer, büyük bir yiğitlikle düşmana saldırırım, işte böyle efendim!” Bu sözlerle birlikte Hindi elindeki cetveli vahşice aşağı indirivermişti.

“Peki ya kağıtlara damlayan mürekkebe ne diyeceksin?” dedim.

“Doğrudur efendim, ama müsaadenizle sizi saçlarıma bakmaya davet ederim efendim! Ben yaşıyorum artık. Şimdi tabii ki de, sıcak bir öğle vakti elimdeki bir kağıda iki-üç damla mürekkep damladı diye kimsenin de çıkıp bunun sebebi saçımdır demeye hakkı yok. Efendim, bu yaşlılık denen şey, bazı kağıtların üzerlerinin mürekkep lekeleriyle kaplanmasına neden olsa dahi, onurlu bir

şeydir. Hem efendim zaten sadece ben değil, *ikimiz* de yaşlanmaktayız.”

Bu şefkat talebine karşı koymama imkan ihtimal yoktu. Ne olursa olsun Hindi'nin gideceği yoktu; bunu iyice anladım. İki farklı karara vardım: yanımda kalmaya devam edecek, ancak öğleden sonraları daha önemsiz belgelerle meşgul olacaktı.

Listemdeki ikinci kişi olan Kıskaç, yirmi beş yaşlarında, uzun favorili, hasta görümlü ve genel olarak kor-sanlara benzeyen bir gençti. İnancım şudur ki, Kıskaç'ın başına musallat olan iki tane bela vardı. Bunlardan biri hırs, diğeri ise hazımsızlıktı. Hırslı olduğunu şuradan anlıyordum: Basit bir kâtip olmaya hiç dayanamıyor, üstüne vazife olmamasına karşın uzmanlık gerektiren işlere burnunu sokuyor, mesela oturup kendi başına hukuki bir metin kaleme alıyordu. Hazımsızlığını gösteren işaretlese şunlardı: arada sırada sinirli bir havaya bürünüyor, rahatsız edici bir ifadeyle pişmiş kelle gibi sırtıyor, kopya ederken yaptığı her hatayı takiben dişlerini çok yüksek bir sesle gıcırdatıyor, hiç gerek olmadığı halde, bir işin en mühim yerinde bela okuyor, daha doğrusu, bela fısıldıyordu. Onu asıl çileden çıkaran şey ise çalıştığı masanın yüksekliğiydi. Kafası böyle işlere çalışmakla birlikte, Kıskaç bir türlü masayı kendi istediği biçime sokmaya muvaffak olamıyordu. Masanın altına tahta parçaları, çeşit çeşit malzemeler sıkıştırmış, en sonunda da katladığı kağıtlarla masayı yükseltmeye kalkışmıştı. Ama Kıskaç'ın icatlarından hiçbiri masasının yükseklik sorununu çözmeye yetmedi. Sırtını şöyle bir dinlendirmek maksadıyla masanın kapağını çenesinin üstüne gelecek bir açıyla havaya kaldırdığı vakit, şu yamuk Hollanda evlerinden birinin çatısını yazı masası olarak kullanan birine dönüştüğünü, bu şekilde de kollarındaki kan dolaşımının sekteye uğradığını anlatmıştı bir defasında. Keme-

rinin hizasına kadar indirdiği masanın üzerine yazmak maksadıyla eğildiğinde sırtına hemen bir ağırlı saplanıveriyordu. Kısacası işin aslı şuydu ki, Kıskaç ne istediğini hiç bilmiyordu. Ya da belki şöyle söylemem lazım gelir: Kıskaç'ın istediği bir şey vardiysa şayet, masasından tamamen kurtulmaktı bu. O korkunç hırsının ortaya çıktığı durumlardan bir başkası da, müşterileri olduğunu söylediği pis ceketler giymiş, ne idüğü belirsiz çeşit çeşit adamlar onu görmeye büroma geldiğinde yaşanırdı. Bu Kıskaç'ın arada sırada bir taşra politikacısına dönüştüğünün de, mahkemeye gidip çeşitli işler çevirdiğinin de, Tombs Hapishanesi'nin basamaklarına yabancı olmadığının da farkındaydım. Yine de bana gelip Kıskaç'ı soran ve havalı bir edayla onun "müşterisi" olduğunu söyleyen kişinin aslında onun alacaklılarından biri olduğuna inanmaktayım; tapu diye bahsettikleri şey de aslında bildiğimiz paraydı – Kıskaç'ın borçlu olduğu para. Fakat tüm bu zayıflıklarına ve bana verdiği rahatsızlıklara karşın Kıskaç, tıpkı hemşerisi Hindi gibi, işime yarayan bir adamdı, inci gibi bir elyazısı vardı ve üstelik çok da hızlı yazardı. Ayrıca Kıskaç, canı çektiği zamanlarda tam bir beyefendi gibi davranmayı da bilirdi. Tüm bu anlattıklarım ilaveten, kâtibim kıyafet konusunda da zevk sahibi idi ve de bu özelliğiyle büromu daha saygın bir yere dönüştürdü. Hindi'ye gelince: Beni utandırır diye korktuğumdan bu aksi adamın giysileri konusunda epey bir yaygara kopardıydım. Genellikle yağ içinde olurdu Hindi'nin kıyafetleri ve aşevleri gibi yemek kokardı buram buram. Yazları pantolonunun kemerini sıkmaz, bu yüzden de kıyafeti üzerine tam oturmazdı. Giydiği pantoların hali içler acısıydı; şapkalarının ise kullanılacak hali kalmamıştı artık. Yanımda çalışan bir İngiliz beyefendisi olarak içten gelen zarafeti ve saygısıyla odaya girer girmez başından hemen çıkarıverdiği şapkası benim

için öyle çok önemli olmamakla birlikte, sıra Hindi'nin paltosuna gelince işin rengi değişiyordu. Kendisiyle paltosu hakkında konuşmuş, fakat bu girişimimden bir sonuç alamamıştım. Gerçek şuydu, geliri böylesine kısıtlı olan birinin düzgün bir surata ve düzgün bir paltoya aynı anda sahip olmaya gücü yetmemekteydi. Kısaç'ın bir defasında gözlemlediği üzere, Hindi'nin parası çoğunlukla büromda kullandığı kırmızı mürekkebe gidiyordu. Günlerden bir gün, bir kış sabahı, çok saygıdeğer bir görünümü olan ve içine giren kişiyi hemencecik ısıtan, dizden başlayıp boyun kısmına dek iliklenebilen, pofuduk, gri bir palto verdim kendisine. Bu kıyağımdan hoşlanacağını, bu paltonun Hindi'nin öğleden sonraları meydana çıkan saygısızlıklarını ve de dik kafalı davranışlarını azaltacağını düşünmüştüm. Nerede! Düğmelerini ilikleyip de böylesine yumuşacık, battaniyemsi bir paltoyu giyip düğmelerini ilikleme Hindi'ye çok fena tesir etti; yulafın fazlası ata zarar derler ya, işte tam da buydu kâtibimin başına gelen. Kaba, dik başlı bir at nasıl yulafını önce şöyle bir yoklarsa Hindi de elleriyle paltosunu sevip okşamaya adanmıştı kendini. Kâtibim bu yüzden saygısızlaşmıştı ve ben şimdi onun eline bir şey vermenin kendisinden çok şey götürdüğü insanlardan biri olduğunu anlıyordum.

Canının çektiği gibi yaşayan Hindi'nin hal ve tavırları konusunda kendi fikirlerim vardı oysa, Kısaç söz konusu olduğunda, diğer konularda ne tür kusurları olursa olsun, bu kâtibimin mülayim bir genç olduğunu düşünüyordum. Bu şarap sanki bizzat doğanın kendisinin mahsülüydü; doğumundan itibaren konyağımsı bir tat vermişti kendini tadanlara ve onu değiştirmeye uğraşmak lüzumsuzdu. Büromuzun sessiz ve durgun havasında bazen Kısaç'ın nasıl da sabırsızca koltuğundan kalkıverip masasının üzerine eğildiğini, bu esnada kollarını nasıl

da iki yana açtığını, kendisine sürekli engel çıkarıp ona rahatsızlık vermeye hayatını adamış bir düşmanmışçasına masayı sıkıca kavradığını, sonra da yere sürte sürte, yükselen gıcırtilar eşliğinde onu nasıl da bütün gücüyle sürükleyiverdiğini düşündüğümde, bu genç kâtibimin yaradılışındaki karışımı değiştirmenin deveye hendek atlatmaktan zor olduğunu da görürdüm.

Efendim, şanslı bir adamdım ben, çünkü kendisinden bahsedip durduğum bu Kısaç'ın hazımsızlığı dolayısıyla çektiği dertler de, büründüğü sinirli ruh hali de öğleden sonraları hafifleyiverirdi. Uzun lafın kısası diğer kâtibimin, Hindi'nin öfke nöbetlerinin her gün saat on iki civarında ortaya çıkması dolayısıyla, bendeniz öfke nöbeti geçiren iki kişiyle aynı anda baş etmek zorunda kalmamaktaydım. Birinden biri nöbet geçirmeye başladığında, diğeri sanki ikisi de bekçilik yapıyormuş da şimdi nöbet sırası diğesine geçmişçesine rahatlatıveriyordu. Kısaç görev başındayken Hindi tatildeydi; nöbeti Hindi devraldığına Kısaç keyif çatmaya başlıyordu. İçinde bulunduğumuz koşullar göz önünde bulundurulduğunda bundan iyisi can sağlığıydı doğrusu.

Listemdeki üçüncü kişi olan Zencefilli Çörek on iki yaşlarında bir delikanlıydı. Babası arabacıydı, en büyük hayali de oğlunu bir arabanın sürücü koltuğunda değil de, bir hakim kürsüsünde otururken görmektir. Bu yüzden de biricik yavrusunu çalışıp meslek öğrenmek üzere benim büroma göndermişti. Zencefilli Çörek haftada bir dolar karşılığında yalnız meslek öğrenmekle kalmıyor, aynı zamanda büromun ayak işlerini görüyor, düzenli olarak da ortalığı süpürüp temizliyordu. Genç delikanlının kendi masası vardı, ama pek az kullanıyordu bu masayı. Günlerden bir gün, Zencefilli Çörek'in çalışma masası incelendiğinde çekmecelerin çeşitli tür ve büyüklükte fındık kabuklarıyla ağzına kadar dolu olduğu orta-

ya çıkmıştı. Bu kıvrak zekalı genç için, öğrenmeyi onca arzuladığı hukuk biliminin anlamı bir fındığın kabuğunda gizliydi adeta. Zencefilli Çörek'in yaptığı pek çok işten biri de Hindi'yle Kıskaç'a kek ve elma tedarik etmektir. Kâtiplerim ne kadar sıkıcı olduğu herkesçe bilinen mesleklerini icra ederlerken gümrük binasıyla posta idaresinin yakınlarında kurulmuş pek çok tezgahta bulunabilen *Spitzenberg*'leri¹ dişleyip serinlemekten çok hoşlanırlardı. Kâtiplerim ayrıca Zencefilli Çörek'i o küçük, yassı, yuvarlak ve de çok acı olan çöreklerden almaya da gönderirlerdi; zaten delikanlının ismi de bizzat almaya gittiği bu çörekten gelmekteydi. Yapacak başka işi olmadığı soğuk sabahlarda Hindi ağzını sanki tek seferde yutulabilecek küçük yiyeceklermiş gibi bu çöreklerle doldurur, böylece kaleminin kağıdın üzerinde kayarken çıkardığı ses de ağzından yükselen çığneme seslerine karışırdı. Sizlere Hindi Efendi'nin öğleden sonra yaptığı en büyük hatalardan ve de utanç verici davranışlardan birini de burada aktarmak isterim: Kâtibim, önce iki dudaklarının arasında zevkine vara vara ıslattığı zencefilli çöreğini daha sonra ağzından çıkarmış ve bir ipotek belgesinin üzerine, evet efendim, bir ipotek belgesinin üzerine mühür olarak basmıştı. Bu olayı takriben kendisini işten atmanın eşğine gelmişti bendeniz. Ancak Hindi tıpkı Doğuluların yaptığı gibi önümde yerlere kadar eğilip de, "Aman güzel efendim, bu belgenin üzerine yazıldığı kağıdın parasını ben kendi cebimden ödedim," diyerek öfkemi yatıştırmayı başarmıştı.

Bahsettiğim üzere hukukçunun bürosuna geçtiğimde, icra ettiğim asıl mesleğim dolayısıyla yapmam gereken işlerin sayısı da hatırı sayılır derecede artmıştı. Benim

1. Kırmızı ve sarı renkteki New York elmaları. (Ç.N.).

Çok kısıtlı bir çevrenin tanıdığı adsız sansız bir yazar olarak öldüğünde, Melville ardında bugün klasik romanın başyapıtlarından biri kabul edilen **Moby Dick**'i ve kült kısa öyküsü **Kâtip Bartleby**'yi bırakmıştı. 19. yüzyıl New York'unda Wall Street'te, bir avukatın yazihanesinde kâtip olan genç Bartleby zamanla "yapmamayı tercih etmesi" ve kayıtsızlığıyla patronun nasıl başa çıkacağını bilemediği bir soruna dönüşmüştü.

Konu olduğu metinden bağımsızlaşıp adeta kendi yaşamını sürmeye başlayan, başka edebî eserlere ilham veren, canlı kanlı bir insana dönüşen Bartleby, 20. yüzyıl edebiyatının simge karakterlerinden biri haline geldi. Deleuze'den Derrida'ya Blanchot'dan Negri'ye birçok düşünürün üzerine kalem oynattığı bu çetrefil karakter, çarkın uyumsuz dişlisi yeni okumalara, çözümlemelere konu olmaya devam ediyor.

"Bartleby, ustalığın ya da düşsel imgelemenin uçarılığının ötesindedir; her şeyden önce evrenin gündelik ironilerinden biri olan gerçek faydasızlığı gösteren üzücü ve gerçek bir kitaptır."

Jorge Luis Borges

#dünyaklasikleri #kısaklasikler #kült #yapmamayıtercih ederim #katip #aykırı #özgürirade

Kapak İllüstrasyonu: Taze Ağırtaç

 can

can yayinlari.com | | | can yayinlari

Öykü

ISBN 978-975-07-1033-9

9 789750 740534